

Një vjedhje në Dubrovnik dhe dalja në skenë e gjuhës dhe e kulturës shqiptare

nga
Robert Elsie

Bisedoni një herë me një shqiptar dhe ka shumë të ngjarë që ai t'ju tregojë se populli i tij është më i lashti. Bisedoni një herë me një shqiptar nga Kosova dhe është e sigurtë se ai do t'ju tregojë se populli i tij është më i lashti në Evropë dhe se që nga fillimi i historisë së botës nuk ka lëvizur fare nga toka e vet.

Ç'është atëherë kjo lashtësi? Populli shqiptar, a është i lashtë? Pse jo. Populli grek, a është i lashtë? Me siguri. Po bullgarët? italianët? gjermanët? turqtë? rusët? kinezët? Dhe ç'është atëherë një popull i ri? Në fund del një absurditet, një krijim i *homo balcanicus-it* gjithmonë në konkurrencë me fqinjët. Unë nuk dua të prek sensibilitete të Ballkanit, por kam përshtypjen se është më e arsyeshme të mos përdorim fjalën lashtësi, dhe t'i kthehemi të dhënave gjuhësore dhe dokumentare.

Është një fakt se nuk ka asnjë të dhënë historike ose arkeologjike të qartë që tregon se shqiptarët erdhën nga një vend tjetër. Kështu ka shumë të ngjarë që shqiptarët gjithmonë të kenë jetuar në pjesën jug-perëndimore të gadishullit ballkanik ku gjenden edhe sot. Por problemi, në fund të fundit, nuk është se 'ku ishin shqiptarët?' por 'kush ishin?' Kjo çështje e shumë-diskutuar, d.m.th. preardhja e popullit shqiptar, është jashtëzakonisht interesante, por nuk do të sqarohet përfundimisht kurrë.

Nuk është qëllimi i kësaj kumtese për të trajtuar, edhe një herë, teoritë e ndryshme të gjenezës së popullit shqiptar. Vetëm një tendencë të përgjithshme desha ta theksoj. Gjatë historisë, shqiptarët ishin gjithmonë ekletikë, d.m.th. ata kishin një qëndrim të hapur ndaj botës. Dinin të merrnin, të asimilonin, dhe të përshtatnin elemente të shumtë. Ky qëndrim i hapur shihet më mirë në gjuhën shqipe, e cila është një përzierje e habitshme elementesh. Zor të gjejmë një fjalë shqipe pa ndikim të huaj.

Ne dimë kush është shqiptari sot. Është anëtar i një komuniteti gjuhësor me një identitet të qartë dhe të theksuar. Mirëpo kush ishte shqiptari para një mijë viteve ose para dy mijë viteve? Kjo është më e vështirë. T'i kthehemi fakteve konkrete. Në çfarë periudhë dolën shqiptarët si komunitet gjuhësor në skenë nga mjegulla e historisë?

Në bazë të të dhënave që kemi në dispozicion, shqiptarët hynë në skenë të historisë së shkruar pasklasike në gjysmën e dytë të shekullit njëmbëdhjetë, dhe vetëm në këtë shekull mund të flasim me siguri mbi një popull shqiptar siç e njohim sot. Në Historinë e tij të shkruar në vitet 1079-1080, historiani bizantin Mihal Atalates (Michael Attaleiates) flet për *Albanoi* si pjesëmarrësit e një kryengritjeje kundër Konstantinopolit në vitin 1043 si dhe për *Arbanitai* si një popull i princit të Durrësit. Njëkohësisht, afër vitit 1081, Gjon Skilices (Joannes Skylitzes), një historian tjetër bizantin, flet për *Arbanites* si ushtarë në trupat e mbledhura në Durrës nga Nikeforos Basilakios. Me përjashtim të veprës së gjeografit Ptolemeus nga periudha romake, këta janë rastet e para të përdorimit të shkruar të fjalës *Alban-*, *Arban-*. Populli shqiptar fillon të marrë një fizionomi dhe një identitet, edhe për popuj të tjerë.

Ekzistenca e gjuhës shqipe përmendet për herë të parë në fund të shekullit trembëdhjetë dhe në fillim të shekullit katërmëdhjetë. Bile brenda këtyre viteve, 1285 deri në 1332, ekzistenca e gjuhës shqipe përmendet katër herë¹.

Rasti më i herët, i vitit 1285, i takon jo Shqipërisë vetë por krahinës së Dubrovnikut ose të Ragusës ku jetonin mjaft shqiptarë. Në hetimet për një vjedhje në shtëpinë e Petro del

---

¹ cf. Elsie 1991a.

Volcio nga Belena, njëfarë Matheus, biri i Markut prej Mençe, i cili ishte siç duket një dëshmitar i krimit, raportoi kështu latinisht: "*Audivi unam vocem clamantem in monte in lingua albanesca*" (Dëgjova një zë duke thirrur në malësi në gjuhën albaneske)².

Rastin e dytë, njëzet e tre vjet më vonë, e gjejmë në një përshkrim të Shqipërisë nga një vepër anonime e quajtur *Anonymi Descriptio Europae Orientalis* (Përshkrim Anonim i Evropës Lindore). Kjo vepër mesjetare latine e vitit 1308 trajton vendet dhe viset e Evropës Lindore, veçanërisht vendet e gadishullit ballkanik. Mendohet se autori ishte një prift frëng i urdhërit dominikan i cili u dërgua nga kisha në Sërbi. Teksti i *Anonymi Descriptio Europae Orientalis* ekziston në disa dorëshkrime, si për shembull Ms. Lat 5515 dhe Ms. Lat. 14693 në Bibliotekën Kombëtare të Parisit, Ms. 263 në Bibliotekën e qytetit Poatie (Poitiers) në Francë, dhe Cod. Lat. 66 në Bibliotekën Universitare të Laiden-it të Hollandës. Përshkrimi Anonim ka kapituj mbi viset e ndryshme të Greqisë bizantine, mbi Rashinë, Bullgarinë, Rutheninë, Ungarinë, Poloninë dhe Boheminë si dhe një kapitull mbi Shqipërinë, një përshkrim të rrallë të këtij vendi dhe të këtij populli në shekullin katërmëdhjetë. Në këtë tekst thuhet se Shqipëria ka "banorë me të vërtetë luftëtarë të cilët janë harkëtarë dhe ushtarë me shtizë të shkëlqyeshëm... dhe të cilët nuk kanë qytete, kampe, fortifikime ose ferma, por që jetojnë në çadër dhe janë gjithmonë duke lëvizur nga një vend në tjetrin." Kapitulli mbi Shqipërinë mbaron duke theksuar, edhe këtu, ekzistencën e gjuhës shqipe: "*Habent enim Albani prefati linguam distinctam a Latinis, Grecis et Sclavis ita quod in nullo se inteligunt cum aliis nationibus*" (Shqiptarët e lartëpërmendur kanë një gjuhë të veçantë nga gjuha e latinëve, e grekëve dhe e sllavëve, kështu që nuk mund të komunikojnë fare me kombe të tjerë)³.

Rasti i tretë ku gjuha shqipe përmendet, gjendet në një vepër të shkruar nga një shtegtar i krishterë në udhëtim për në Tokën e Shënjtë në vitin 1322. Veprat e shtegtarëve në rrugë për në Tokën e Shënjtë përbëjnë një burim kryesor informacioni mbi vendet e Mesdheut Lindor në gjysmën e parë të njëmijëvjeçarit të dytë. Në këtë rast, dy shtegtarë anglo-irlandez me emrat Symeon Semeonis dhe Hugo Illuminator, që mund ti quajmë shqip Simon Simoni dhe Hugo Iluminatori, kaluan në Shqipëri në vitin 1322 dhe Simoni shkroi përshtypjet e tij në një lloj udhëpërshkrimi. Kjo vepër na jep një përshkrim mjaft të vlefshëm të bregdetit shqiptar në shekullin katërmëdhjetë. Simon Simoni, një murg i urdhërit françeskan, u nis nga Klonmeli i Irlandës në pranverë të vitit 1322 me shokun e tij Hugo Iluminator. Ata kaluan në Londër, Kantërbëri, Dovër, Visant, Paris, Bonë, Lion, Avinjon, Nisë, Gjenovë, Bobbio, Piaçencë, Parmë, Mantovë, Veronë, Vincencë deri në Venedik. Nga Venediku udhëtuan me një anijë tregtare për në Tokën e Shënjtë duke qëndruar gjatë rrugës në Pulë, Zadar, Dubrovnik, Ulqin, Durrës, Korfuz, Kefaloni dhe Kretë, para se të arrijnë në Aleksandri. Vepra e Simonit, e njohur si *Itinerarium Symonis Semeonis ab Hybernia ad Terram Sanctam* (Rruga e Simonit nga Irlanda deri në Tokën e Shënjtë) ruhet në Bibliotekën e Kolegjit *Corpus Christi* në Kembrixh të Anglisë. Duke udhëtuar në bregdetin shqiptar, Simoni shënoi ndër të tjerat: "*Albanya est provincia inter Sclavoniam et Romanyam, per se linguam habens*" (Shqipëria është një krahinë midis Sllavonisë dhe Romanisë, e cila ka një gjuhë të vetë). Për qytetin e Durrësit vazhdon kështu: "*Inhabitatur enim Latinis, Grecis, Judeis perfidis, et barbaris Albanensibus*" (Banohet kështu nga latinët, grekët, çifutët e pabesë dhe barbarët shqiptarë). Në trajtimin e qytetit të Dubrovnikut flet edhe për gjuhën e këtyre barbarëve, duke thënë: "*In eadem dominantur Veneti, et ad eam conflunt Sclavi, Barbari, Paterini et alii scismatici negotiatores qui sunt gestu, habitu et lingua Latinis in omnibus difformes*" (Në këtë [qytet] mbretërojnë venedikasit dhe qarkullojnë këtu edhe sllavë, barbarë, paterinë dhe tregtarë të tjerë skismatikë të cilët ndryshojnë krejt nga latinët në

² cf. Jirecek 1901, 1904, & Ajeti 1977, 1982.

³ cf. Elsie 1990.

zakonet, veshjet dhe gjuhët e tyre)⁴.

Rasti i fundit ku përmendet ekzistenca e gjuhës shqipe ndodhi në vitin 1332 në veprën e një murgu frëng të urdhërit dominikan me emrin Brokardi (Lat. *Brocardus monacus*). Në traktatin e tij latin, i quajtur *Directorium ad passagium faciendum* (Udhëzime për kapërcimin e detit), Brokardi shënon fjalinë tashmë të njohur në letërsinë shqiptare: "*Licet Albanenses aliam omnino linguam a latina habeant et diversam, tamen litteram latinam habent in uso et in omnibus suis libris*" (Shqiptarët kanë një gjuhë tjetër krejt ndryshe nga latinishtja, megjithatë përdorin shkronja latine në të gjithë librat e tyre). Kjo fjali u interpretua nga shkencëtarët shqiptarë si një dëshmi për ekzistencën e librave në gjuhën shqipe, por ka më shumë të ngjarë se Brokardi e kishte fjalën për gjuhën latine të përdorur në Shqipëri.

Çfarë rëndësi u jepet këtyre katër rasteve që u shënuan brënda një periudhe prej dyzet e shtatë vitesh (1285-1332)? Ata tregojnë me qartësi se në atë kohë, për herë të parë, shqiptarët kishin dalë përfundimisht në skenë si komb me një gjuhë dhe me zakonet e veta. Çfarë kishte ndodhur?

Që nga arritja e sllavëve në jug të gadishullit ballkanik dhe në Shqipëri deri në pushtimin turk në shekullin pesëmbëdhjetë, shqiptarët jetuan në kontakt të ngushtë dhe të vazhdueshëm me fqinjët sllavë. Mund të flitet bile për një simbioz, një bashkëjetesë sllavo-shqiptare në shumë krahina të Shqipërisë.

Gjatë gjithë kësaj kohe bashkëjetese, fiset nomade shqiptare po asimiloheshin nga sllavët. Një pjesë e popullsisë shqiptare që asimiluar krejtësisht dhe një pjesë tjetër u tërhoq ngadalë ngadalë në tokën e mirëfilltë shqiptare, në malësi. Në Mesjetë, nuk kishte shumë banorë shqiptarë nëpër qytetet e bregdetit shqiptar. Banorët e Durrësit ishin kryesisht venedikas, grekë, çifutë dhe sllavë. Në Shkodër banonin venedikas dhe sllavë, dhe në Vlorë grekët bizantinë. Ashtu si indianët në Amerikën Veriore pas kolonizimit evropian, popullata shqiptare që mënjanohej në vendin e vetë.

Në fund të shekullit dhjetë, Perandoria e Madhe Bullgare u pushtua nga grekët e Bizantit, duke u dhënë fiseve shqiptare, po ta quajmë kështu, një mundësi për ta zgjeruar tokën. Gjatë shekujve njëmbëdhjetë dhe dymbëdhjetë, shqiptarët filluan të lëviznin nga malësia, duke zënë vend në fushën bregdetare të Shqipërisë së Veriut dhe të Mesme. Në këtë periudhë u themelua shteti i parë shqiptar *Arbanon* i cili pati jetë prej vitit 1190 deri në vitin 1216. Në shekullin trembëdhjetë, shqiptarët u konsoliduan si komb dhe u zgjeruan ngadalë ngadalë në drejtim të jugut, duke marrë Shqipërinë e Jugut dhe Maqedoninë Perëndimore. Me kohë, zunë vend edhe në gjithë Greqinë. Me këtë zgjerim tokësor dhe me këtë konsolidim, kuptohet atëherë në këtë periudhë që shqiptarët nuk ishin më barbarë nomadë të rrallë të cilët bredhnin luginat e largëta të malësisë, por që kishin filluar të ishin të dukshëm si komb për popujt e tjerë.

Në periudhën 1285-1332, siç e pamë, gjuha shqipe për herë të parë u bë një dukuri për shkrimtarët e huaj që kishin kontakt me pjesën jug-perëndimore të gadishullit ballkanik. Në shekullin pesëmbëdhjetë dolën dokumentat e para të shkruara në gjuhën shqipe: 1405, 1462, 1483, 1497, dhe kështu pas shumë shekujve në errësi, kultura dhe letërsia shqiptare filluan me në fund të lulëzojnë. Ironia e fatit për ne është se hapi i parë i daljes në skenë të gjuhës shqipe lidhet me një vjedhje. Sa material i bukur për një humorist!

BIBLIOGRAFI

AJETI, Idriz

Contribution à l'étude de l'origine de quelques toponymes du Monténégro.

në: Akten des Internationalen Albanologischen Kolloquiums Innsbruck 1972.

---

⁴cf. Elsie 1991b.

- Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft, Sonderheft 41.
(Innsbruck 1977) f. 677-687.
- Kontribut për studimin e disa toponimeve të Malit të Zi.
in: AJETI, Studime gjuhësore në fushë të shqipes. vëll. 1.
(Rilindja, Prishtinë 1982) f. 113-119.
- DUCELLIER, Alain
La façade maritime de l'Albanie au moyen age. Durazzo et Valona du XIe au XVe siècle.
(Institute for Balkan Studies, Selanik 1981) 702 f.
- ELSIE, Robert
The Albanian lexicon of Arnold von Harff, 1497.
në: Zeitschrift für Vergleichende Sprachforschung, Göttingen, 97 (1984), f. 113-122.
- The Bellifortis text and early Albanian.
në: Zeitschrift für Balkanologie, Berlin, 22.2 (1986), f. 158-162.
[= Elsie 1986a]
  - Dictionary of Albanian Literature.
(Greenwood, Uestport, Nju Jork & Londër 1986) 171 f.
[= Elsie 1986b]
  - Albania in the 'Anonymi Descriptio Europae Orientalis' (1308 A.D.).
në: Zeitschrift für Balkanologie, Berlin, 26. 1 (1990), f. 24-28.
  - The earliest references to the existence of the Albanian language.
në: Zeitschrift für Balkanologie, Berlin, 27.2 (1991), f. 101-105.
[= Elsie 1991a]
  - Two Irish travellers in Albania in 1322 .
në: Albanien in Vergangenheit und Gegenwart. Südosteuropa- Studien 48. Hrsg. Klaus-Detlev Grothusen (Südosteuropa-Gesellschaft, Mynih 1991), f. 24-27.
[= Elsie 1991b]
  - History of Albanian literature. A survey of creative writing in Albanian from the beginning to the present day, including a selective bibliography. 2 vëllime.
(East European Monographs. Distributed by Columbia University Press, Nju Jork 1995) 1,057 f.
- ESPOSITO, Mario (ed.)
Itinerarium Symonis Semeonis ab Hybernia ad Terram Sanctam. Scriptores Latini Hiberniae, vëll. 4.
(Dublin Institute for Advanced Studies, Dublin 1960)
- GORKA, Olgierd (ed.)
Anonymi descriptio Europae orientalis. Imperium Constantinopolitanum, Albania, Serbia, Bulgaria, Ruthenia, Ungaria, Polonia, Bohemia. Anno MCCCVIII exarata.
(Sumptibus Academiae Litterarum, Krakuv 1916) 70 f.
- HOADE, Eugene (ed.)
Western Pilgrims. The itineraries of Fr. Simon Fitzsimons, O.F.M. 1322-23, a certain Englishman 1344-45, Thomas Brygge 1392 and notes on other authors and pilgrims. First impression 1952, reprinted 1970. Publication of the Studium Biblicum Franciscanum. No. 18.
(Franciscan Printing Press, Jerusalem 1952, 1970)
- JIRECEK, Konstantin
Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters 1-3. Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wiss. Phil.-hist. Kl.
(Vienë 1901, 1904)

NASMITH, James

Itinerarium Symonis Simeonis et Hugonis Illuminatoris ad Terram Sanctam
(Kembrixh 1778)

- Recueil des Historiens des Croisades. Documents arméniens. Tome second.
Documents latins et français relatifs à l'Arménie.
(Paris 1906)